# PROFILAKTIKA INSPEKTORLARINING MAHALLALARDA VOYAGA YETMAGANLARNI RETSIDIV JINOYATCHILIGINI OLDINI OLISH FAOLIYATI

**Fozilov Bekzod Husniddin o'g'li**
O'zbekiston Respublikasi Ichki
ishlar vazirligi Akademiyasi
3-kurs 319-guruh kursanti
https://doi.org/10.5281/zenodo.24457772

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada profilaktika inspektorlarining mahallalarda voyaga yetmaganlar o'rtasida retsidiv jinoyatchilikning oldini olish borasidagi faoliyati tahlil qilinadi. Voyaga yetmaganlarning jinoyat sodir etishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy, oilaviy, ma'naviy-axloqiy va psixologik omillar, shuningdek, ilgari huquqbuzarlik yoki jinoyat sodir etgan voyaga yetmaganlar bilan olib boriladigan individual profilaktik tadbirlarning ahamiyati yoritiladi. Maqolada profilaktika inspektorlarining mahalla faollari, ota-onalar, ta'lim muassasalari, yoshlar bilan ishlash tuzilmalari hamda boshqa mas'ul tashkilotlar bilan hamkorligi, nazorat va profilaktik hisob ishlarining samaradorligi masalalari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, voyaga yetmaganlar o'rtasida retsidiv jinoyatchilikni barvaqt aniqlash, uning sabab va shart-sharoitlarini bartaraf etish hamda huquqbuzarliklarning takroran sodir etilishining oldini olishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

**Kalit so'zlar:** profilaktika inspektori, voyaga yetmaganlar, retsidiv jinoyatchilik, huquqbuzarliklar profilaktikasi, mahalla, individual profilaktika, jinoyatchilikning oldini olish, profilaktik hisob, hamkorlik.

**Аннотация:** В статье анализируется деятельность инспекторов профилактики по предупреждению рецидивной преступности среди несовершеннолетних в махаллях. Рассматриваются социальные, семейные, морально-нравственные и психологические факторы, влияющие на совершение преступлений несовершеннолетними, а также значение индивидуально-профилактической работы с несовершеннолетними, ранее совершавшими правонарушения или преступления. Особое внимание уделяется взаимодействию инспекторов профилактики с активистами махалли, родителями, образовательными учреждениями, структурами по работе с молодежью и другими ответственными организациями. Освещаются вопросы эффективности профилактического учета, контроля и проведения индивидуальных профилактических мероприятий. Также разработаны предложения и рекомендации, направленные на раннее выявление несовершеннолетних, склонных к повторному совершению правонарушений, устранение причин и условий, способствующих рецидивной преступности, а также предупреждение повторного совершения преступлений.

**Ключевые слова:** инспектор профилактики, несовершеннолетние, рецидивная преступность, профилактика правонарушений, махалля, индивидуальная профилактика, предупреждение преступности, профилактический учет, взаимодействие.

**Abstract:** This article analyzes the activities of prevention inspectors aimed at preventing recidivist crime among minors in mahallas. It examines the social, family, moral, ethical, and psychological factors contributing to juvenile offending, as well as the importance of individual preventive measures for minors who have previously committed offenses or crimes. Particular attention is paid to the cooperation of prevention inspectors with mahalla activists, parents, educational institutions, youth organizations, and other relevant bodies. The article also addresses the effectiveness of preventive registration, monitoring, and individual preventive measures. In addition, proposals and recommendations are developed for the early identification of minors at risk of repeated offending, elimination of the causes and conditions contributing to recidivist crime, and prevention of repeated criminal acts among minors.

**Keywords:** prevention inspector, minors, juvenile recidivism, crime prevention, mahalla, individual prevention, crime prevention measures, preventive registration, cooperation.

Bugungi kunda voyaga yetmaganlar o‘rtasida huquqbuzarlik va jinoyatchilikning oldini olish, ularning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish hamda barkamol avlodni tarbiyalash davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, ilgari huquqbuzarlik yoki jinoyat sodir etgan voyaga yetmaganlarning qayta jinoyat sodir etishining oldini olish dolzarb masalalardan biridir. Chunki voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etilayotgan takroriy jinoyatlar nafaqat ularning shaxsiy hayotiga, balki oila, mahalla va jamiyatdagi ijtimoiy muhitga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Voyaga yetmaganlar o‘rtasidagi retsidiv jinoyatchilikning shakllanishiga turli omillar, jumladan, oiladagi nosog‘lom muhit, ota-ona nazoratining yetarli emasligi, ta’lim-tarbiyadagi muammolar, tengdoshlarining salbiy ta’siri, bo‘sh vaqtning mazmunli tashkil etilmaganligi, ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar hamda ilgari sodir etilgan huquqbuzarlikning salbiy oqibatlari sabab bo‘lishi mumkin. Shu bois bunday voyaga yetmaganlar bilan faqat huquqiy choralar asosida emas, balki kompleks ijtimoiy, tarbiyaviy va psixologik yondashuv asosida profilaktik ishlarni olib borish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur yo‘nalishda profilaktika inspektorlarining mahallalardagi faoliyati alohida o‘rin tutadi. Profilaktika inspektori voyaga yetmaganlar o‘rtasida huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish, ularning sodir etilishiga sabab bo‘luvchi shart-sharoitlarni aniqlash va bartaraf etish, ilgari huquqbuzarlik yoki jinoyat sodir etgan shaxslar bilan individual profilaktik tadbirlarni amalga oshirish hamda ularni ijtimoiy moslashtirish jarayonida muhim subyektlardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, ushbu faoliyatning samaradorligi mahalla fuqarolar yig‘ini, ota-onalar, ta’lim muassasalari, yoshlar bilan ishlovchi tashkilotlar, psixologlar va boshqa tegishli subyektlar bilan samarali hamkorlikni talab etadi. Mahalla tizimi voyaga yetmaganlar o‘rtasida retsidiv jinoyatchilikning oldini olish uchun muhim ijtimoiy profilaktik muhit hisoblanadi. Chunki voyaga yetmagan shaxsning oilaviy sharoiti, uning xulq-atvori, tengdoshlari bilan munosabati va ijtimoiy muhitini bevosita kuzatish hamda muammolarni dastlabki bosqichda aniqlash imkoniyati mavjud. Shu sababli profilaktika inspektorlarining mahallalarda olib boradigan individual va umumiy profilaktik faoliyatini takomillashtirish, mavjud muammolarni aniqlash hamda zamonaviy profilaktik usullarni joriy etish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. **Ushbu maqolaning asosiy maqsadi** mahallalarda profilaktika inspektorlarining voyaga yetmaganlar o‘rtasida retsidiv jinoyatchilikning oldini olishga qaratilgan faoliyatini o‘rganish, mavjud muammolarni aniqlash hamda mazkur

yo‘nalishdagi profilaktik ishlarning samaradorligini oshirish bo‘yicha ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

**2026-yil 1-yarmida sudlangan o‘smirlarga qo‘llanilgan choralar**

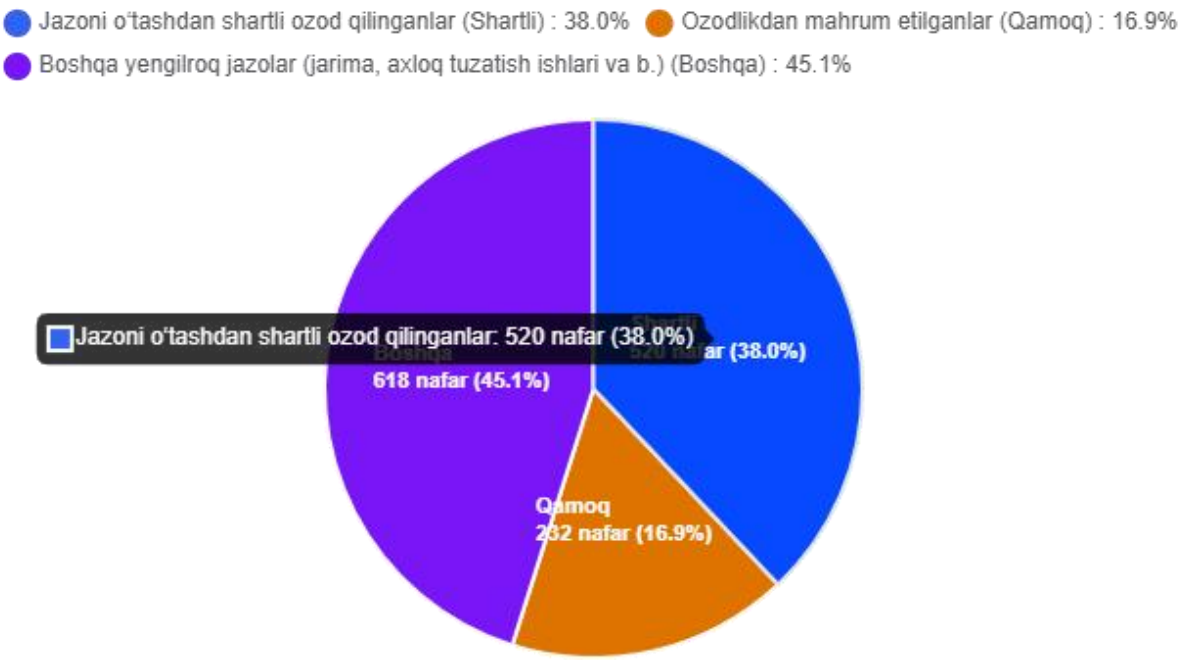


Voyaga yetmaganlar o‘rtasida jinoyatchilikning oldini olish, xususan, ilgari huquqbuzarlik yoki jinoyat sodir etgan voyaga yetmaganlarning qayta jinoyat sodir etishining oldini olish masalalari huquqshunoslik, kriminologiya, pedagogika va psixologiya fanlarining muhim tadqiqot yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur muammo bo‘yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining sabablari, jinoyatchi shaxsining xususiyatlari, profilaktik faoliyatning tashkiliy-huquqiy asoslari hamda individual profilaktikaning samaradorligi masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Kriminologik tadqiqotlarda voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining kelib chiqishiga ta’sir etuvchi omillarni aniqlash muhim o‘rin egallaydi. Tadqiqotchilar voyaga yetmaganlar tomonidan jinoyat sodir etilishiga oiladagi tarbiya muhitining yetarli darajada shakllanmaganligi, ota-onalar nazoratining sustligi, ta’lim muassasalari bilan hamkorlikning yetarli emasligi, tengdoshlar guruhining salbiy ta’siri, bo‘sh vaqtning mazmunli tashkil etilmasligi va ijtimoiy moslashuv muammolari kabi omillar ta’sir ko‘rsatishini ta’kidlaydilar. Mazkur omillar ilgari jinoyat sodir etgan voyaga yetmaganlarning qayta jinoyat sodir etish xavfini ham oshirishi mumkin.

Mahalliy ilmiy adabiyotlarda huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimida profilaktika inspektorlarining o‘rni, ularning fuqarolar yig‘ini, ta’lim muassasalari, ota-onalar va boshqa davlat hamda jamoat tashkilotlari bilan hamkorligi masalalari keng yoritilgan. Ushbu tadqiqotlarda profilaktika inspektorining huquqbuzarliklarni barvaqt aniqlash, ularning sabab va shart-sharoitlarini o‘rganish, profilaktik hisob yuritish hamda individual profilaktik tadbirlarni amalga oshirishdagi vakolatlari tahlil qilingan. Voyaga yetmaganlar bilan individual profilaktik ishlarni tashkil etish masalasiga bag‘ishlangan tadqiqotlarda esa profilaktik ta’sir choralarini voyaga yetmaganning shaxsiy, oilaviy va ijtimoiy xususiyatlaridan kelib chiqib belgilash zarurligi qayd etiladi. Bunda voyaga yetmagan shaxsni faqat nazorat qilish bilan cheklanib qolmasdan, uning ta’lim olishi, kasb-hunar egallashi, bo‘sh vaqtini mazmunli

o‘tkazishi, ijtimoiy muhitga moslashishi va ijobiy xulq-atvorini shakllantirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish samarali profilaktikaning muhim sharti sifatida qaraladi.

Xorijiy ilmiy adabiyotlarda ham voyaga yetmaganlar retsidiv jinoyatchiligining oldini olish masalasiga katta e’tibor qaratilgan. Mazkur tadqiqotlarda voyaga yetmaganlarning qayta jinoyat sodir etish xavfini baholash, individual xavf omillarini aniqlash, oilaviy va ijtimoiy muhitni yaxshilash, psixologik va tarbiyaviy dasturlarni qo‘llash hamda huquqbuzarlik sodir etgan voyaga yetmaganlarni jamiyatga qayta integratsiya qilish samarali profilaktika vositalari sifatida ko‘rsatiladi. Xususan, faqat jazolashga asoslangan yondashuvdan ko‘ra, tarbiyaviy, reabilitatsion va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash choralarini uyg‘unlashtirish qayta jinoyat sodir etish ehtimolini kamaytirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi qayd etiladi. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, voyaga yetmaganlar o‘rtasida retsidiv jinoyatchilikning oldini olish ko‘p subyektli va kompleks faoliyatni talab qiladi. Bunda profilaktika inspektorining faoliyati mahalla, oila, ta’lim muassasalari, yoshlar bilan ishlovchi tashkilotlar, psixologik xizmatlar va boshqa tegishli subyektlar faoliyati bilan uzviy bog‘liq bo‘lishi lozim. Ayniqsa, voyaga yetmagan shaxs bilan individual ishlashda uning muammolarini aniqlash, jinoyat sodir etishga sabab bo‘lgan omillarni bartaraf etish va ijobiy ijtimoiy muhitga qaytarish masalalariga kompleks yondashish zarur. Shu bilan birga, mavjud ilmiy tadqiqotlarda profilaktika inspektorlarining aynan mahalla sharoitida voyaga yetmaganlarning retsidiv jinoyatchiligini oldini olish faoliyatining amaliy jihatlari, individual profilaktik ishlarning samaradorligini baholash mezonlari hamda turli profilaktika subyektlari o‘rtasidagi hamkorlik mexanizmlarini yanada takomillashtirish masalalari yetarlicha tizimli yoritilmagan. Mazkur holat ushbu yo‘nalishda qo‘shimcha ilmiy izlanishlar olib borish zaruratini yuzaga keltiradi.

Demak, adabiyotlar tahlili asosida voyaga yetmaganlar retsidiv jinoyatchiligining oldini olishda profilaktika inspektorlarining faoliyatini faqat huquqiy nazorat bilan cheklamasdan, balki ijtimoiy, tarbiyaviy, psixologik va reabilitatsion yondashuvlar bilan uyg‘unlashtirish maqsadga muvofiqdir. Bu esa mahalla darajasida individual profilaktika tizimini takomillashtirish va voyaga yetmaganlarning qayta jinoyat sodir etishining oldini olish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Mahallalarda profilaktika inspektorlarining voyaga yetmaganlar o‘rtasida retsidiv jinoyatchilikning oldini olish faoliyatini o‘rganishga qaratilgan kompleks metodologik yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini huquqbuzarliklar profilaktikasi, kriminologiya, jinoyat huquqi va voyaga yetmaganlar bilan ishlashga oid ilmiy-nazariy qarashlar tashkil etadi. Tadqiqot jarayonida **tizimli yondashuv** asosida voyaga yetmaganlar retsidiv jinoyatchiligining oldini olish faoliyati o‘zaro bog‘liq bo‘lgan huquqiy, tashkiliy, ijtimoiy, psixologik va tarbiyaviy omillar majmui sifatida o‘rganildi. Bunda profilaktika inspektorlarining faoliyati mahalla, oila, ta’lim muassasalari va boshqa profilaktika subyektlari bilan hamkorlikda amalga oshiriladigan yagona tizim sifatida tahlil qilindi. Tadqiqotda **tahlil va sintez usullaridan** foydalanilib, voyaga yetmaganlar o‘rtasida retsidiv jinoyatchilikning sabablari, unga ta’sir etuvchi omillar hamda profilaktika inspektorlarining ushbu yo‘nalishdagi faoliyatining asosiy shakllari o‘rganildi. Tahlil usuli orqali mavjud ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar va profilaktik faoliyatga oid nazariy qarashlar alohida yo‘nalishlar bo‘yicha o‘rganilgan bo‘lsa, sintez usuli yordamida olingan ma’lumotlar umumlashtirilib, kompleks xulosalar shakllantirildi. **Qiyosiy-huquqiy metod** orqali voyaga yetmaganlar o‘rtasida jinoyatchilikning oldini olishga oid milliy qonunchilik normalari va ilmiy yondashuvlar

o‘rganildi. Shuningdek, profilaktika inspektorlarining vakolatlari, individual profilaktik tadbirlarni amalga oshirish mexanizmlari hamda turli profilaktika subyektlari o‘rtasidagi hamkorlik masalalari qiyosiy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqotda **empirik metodlardan**, xususan, kuzatish, hujjatlarni o‘rganish va amaliy faoliyatni tahlil qilish usullaridan ham foydalanish nazarda tutildi. Ushbu metodlar orqali voyaga yetmaganlar bilan individual profilaktik ishlarni tashkil etish, ularning xulq-atvoridagi salbiy o‘zgarishlarni aniqlash, oilaviy va ijtimoiy muhitini o‘rganish hamda qayta jinoyat sodir etish xavfini kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarning mazmuni tahlil qilindi. Bundan tashqari, **induktiv va deduktiv usullar** yordamida alohida holatlardan umumiy xulosalarga hamda umumiy nazariy qoidalardan amaliy holatlarga o‘tish amalga oshirildi. Statistik va mantiqiy umumlashtirish usullari esa voyaga yetmaganlar o‘rtasidagi retsidiv jinoyatchilikning asosiy tendensiyalarini aniqlash va profilaktik faoliyat samaradorligini baholashda qo‘llanildi. Tadqiqotning metodologik yondashuvi profilaktika inspektorlarining faoliyatini faqat jinoyat sodir etilgandan keyingi ta’sir choralarini qo‘llash nuqtayi nazaridan emas, balki **jinoyatni barvaqt aniqlash, uning sabab va shart-sharoitlarini bartaraf etish, voyaga yetmaganlarni ijtimoiy moslashtirish va qayta jinoyat sodir etishining oldini olish** jarayoni sifatida baholashga qaratildi. Mazkur metodlardan kompleks foydalanish orqali mahallalarda voyaga yetmaganlar retsidiv jinoyatchiligining oldini olishda mavjud muammolarni aniqlash, profilaktika inspektorlari faoliyatining samaradorligini oshirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish uchun zarur ilmiy asos yaratildi.

Mahallalarda voyaga yetmaganlar o‘rtasida retsidiv jinoyatchilikning oldini olishda profilaktika inspektorlarining faoliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq mazkur faoliyatning samaradorligi faqat profilaktika inspektorining individual harakatlariga emas, balki oila, mahalla, ta’lim muassasalari, yoshlar bilan ishlovchi tashkilotlar, psixologik xizmatlar va boshqa manfaatdor subyektlarning o‘zaro hamkorligiga ham bevosita bog‘liq. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, voyaga yetmaganlarning qayta jinoyat sodir etishiga olib keluvchi asosiy omillardan biri ularning oilaviy va ijtimoiy muhitidir. Oiladagi nizolar, ota-onalar tomonidan yetarli nazoratning mavjud emasligi, tarbiyaviy e’tiborning sustligi, voyaga yetmaganning salbiy xulq-atvorli tengdoshlari ta’siriga tushib qolishi hamda bo‘sh vaqtining nazoratsiz qolishi retsidiv jinoyatchilik xavfini oshiruvchi omillar sifatida namoyon bo‘ladi. Shu sababli profilaktika inspektori tomonidan voyaga yetmagan shaxsning faqat huquqbuzarlik sodir etish holatini emas, balki uning kundalik ijtimoiy muhitini ham o‘rganish zarur. Muhokama jarayonida profilaktik hisobda turuvchi voyaga yetmaganlar bilan olib boriladigan individual profilaktik ishlarning ahamiyati alohida namoyon bo‘ldi. Individual profilaktika tadbirlari voyaga yetmaganning shaxsiy xususiyatlari, oilaviy sharoiti, ta’lim jarayonidagi holati, do‘stlari va bo‘sh vaqtini o‘tkazish muhitidan kelib chiqib tashkil etilishi lozim. Bir xil mazmundagi profilaktik choralardan foydalanish o‘rniga, har bir voyaga yetmagan uchun individual yondashuvni shakllantirish profilaktika samaradorligini oshirishi mumkin.

Profilaktika inspektorining mahalla hududidagi faoliyati davomida voyaga yetmaganlar bilan bevosita muloqot qilish, ularning muammolarini aniqlash va ishonchli munosabat o‘rnatish muhim ahamiyatga ega. Voyaga yetmagan shaxsni faqat nazorat obyekti sifatida ko‘rish profilaktik ishlarning kutilgan natijani bermasligiga sabab bo‘lishi mumkin. Aksincha, unga tarbiyaviy, psixologik va ijtimoiy yordam ko‘rsatish, ijobiy xulq-atvorini rag‘batlantirish va jamiyatga moslashishiga ko‘maklashish qayta jinoyat sodir etish xavfini kamaytirishga

xizmat qiladi. Shuningdek, mahallalarda profilaktika inspektorlari va ta’lim muassasalari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarurligi aniqlandi. Voyaga yetmaganlarning darslarga qatnashishi, ta’limdagi muammolari, tengdoshlari bilan munosabatlari va xulq-atvoridagi o‘zgarishlarni o‘z vaqtida aniqlash profilaktik choralarni erta bosqichda amalga oshirish imkonini beradi. Shu nuqtayi nazardan, ta’lim muassasalarining pedagog va psixologlari bilan muntazam axborot almashinuvi profilaktika inspektorining faoliyatini yanada samarali tashkil etishga yordam beradi. Muhokama natijalari mahalla tizimining imkoniyatlaridan samarali foydalanish zarurligini ham ko‘rsatadi. Mahalla faollari voyaga yetmaganlarning oilaviy sharoiti, yashash muhiti va ijtimoiy muammolari to‘g‘risida muayyan ma’lumotlarga ega bo‘lishi mumkin. Ushbu imkoniyatdan profilaktika inspektorining faoliyatida to‘g‘ri va qonuniy foydalanish voyaga yetmaganlar bilan bog‘liq muammolarni barvaqt aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo‘yicha manzilli choralarni belgilash imkonini beradi. Tadqiqot asosida voyaga yetmaganlar retsidiv jinoyatchiligining oldini olish faoliyatini takomillashtirish bo‘yicha quyidagi natijalarga erishildi:

- voyaga yetmaganlarning qayta jinoyat sodir etishiga sabab bo‘luvchi omillarni individual tarzda aniqlash zarurligi asoslandi;
- profilaktika inspektorlarining oila, mahalla va ta’lim muassasalari bilan hamkorligini kuchaytirish muhimligi aniqlandi;
- profilaktik hisobda turuvchi voyaga yetmaganlar bilan individual profilaktik ishlarni ularning shaxsiy va ijtimoiy xususiyatlaridan kelib chiqib tashkil etish zarurligi belgilandi;
- voyaga yetmaganlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish, sport, ta’lim, kasb-hunar va boshqa ijtimoiy foydali faoliyatlarga jalb etish profilaktikaning muhim yo‘nalishi sifatida belgilandi;
- voyaga yetmaganlar bilan ishlashda nazorat va ta’sir choralarini tarbiyaviy, psixologik hamda ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash choralari bilan uyg‘unlashtirish zarurligi asoslandi;
- qayta jinoyat sodir etish xavfi yuqori bo‘lgan voyaga yetmaganlarni aniqlash va ular bilan manzilli profilaktik tadbirlarni amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish zarurligi aniqlandi.

Mahallalarda voyaga yetmaganlar o‘rtasida retsidiv jinoyatchilikning oldini olishda profilaktika inspektorlarining faoliyatini kompleks va individual yondashuv asosida tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi. Profilaktik faoliyatning asosiy maqsadi voyaga yetmagan shaxsni jazolash yoki doimiy nazorat qilish emas, balki uning huquqbuzarlik sodir etishiga sabab bo‘layotgan omillarni aniqlash, ushbu omillarni bartaraf etish va uni ijobiy ijtimoiy muhitga qayta moslashtirishdan iborat bo‘lishi lozim. Shu bois profilaktika inspektorlarining mahallalardagi faoliyatini takomillashtirish, individual profilaktika mexanizmlarini kuchaytirish va profilaktika subyektlari o‘rtasidagi hamkorlikni tizimli yo‘lga qo‘yish voyaga yetmaganlar retsidiv jinoyatchiligining kamayishiga hamda ularning huquqiy va ijtimoiy himoyasini ta’minlashga xizmat qiladi.

Mahallalarda voyaga yetmaganlar o‘rtasida retsidiv jinoyatchilikning oldini olish profilaktika inspektorlarining muhim faoliyat yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Voyaga yetmaganlarning qayta jinoyat sodir etishiga oilaviy muhit, tarbiyadagi kamchiliklar, ta’lim jarayonidagi muammolar, salbiy ijtimoiy muhit, tengdoshlar ta’siri, bo‘sh vaqtning nazoratsizligi va boshqa omillar sabab bo‘lishi mumkin. Retsidiv jinoyatchilikning oldini olishda faqat nazorat va huquqiy ta’sir choralarini qo‘llash yetarli emas. Profilaktik faoliyat

voyaga yetmagan shaxsning individual xususiyatlarini o‘rganish, jinoyat sodir etishiga sabab bo‘lgan omillarni aniqlash va bartaraf etish, ijtimoiy moslashuvini ta’minlash hamda uning ijobiy muhitga qaytishiga ko‘maklashishga yo‘naltirilishi lozim. Mahalla darajasida profilaktika inspektorlarining oila, ta’lim muassasalari, mahalla faollari, psixologlar, yoshlar bilan ishlovchi mutaxassislar va boshqa profilaktika subyektlari bilan hamkorligini kuchaytirish voyaga yetmaganlar o‘rtasida qayta jinoyat sodir etishning oldini olishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, muammoli oilalarni barvaqt aniqlash va ular bilan manzilli ishlash profilaktikaning samaradorligini oshiradi. Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. **Voyaga yetmaganlar bilan individual profilaktik ishlarni takomillashtirish.** Har bir voyaga yetmagan shaxsning oilaviy, ijtimoiy, psixologik va ta’lim bilan bog‘liq holatini hisobga olgan holda individual profilaktika dasturini ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

2. **Retsidiv jinoyat sodir etish xavfini barvaqt aniqlash mexanizmlarini kuchaytirish.** Ilgari jinoyat yoki huquqbuzarlik sodir etgan voyaga yetmaganlarning xulq-atvoridagi salbiy o‘zgarishlarni muntazam kuzatib borish va xavf omillarini erta aniqlashga alohida e’tibor qaratish lozim.

3. **Oila bilan ishlashni kuchaytirish.** Voyaga yetmagan shaxsning qayta huquqbuzarlik sodir etishiga sabab bo‘luvchi oilaviy muammolarni aniqlash va ota-onalar bilan tarbiyaviy hamda huquqiy tushuntirish ishlarini tizimli tashkil etish zarur.

4. **Ta’lim muassasalari bilan hamkorlikni kuchaytirish.** Profilaktika inspektorlari, maktab va boshqa ta’lim muassasalari pedagoglari hamda psixologlari o‘rtasida muntazam axborot almashinuvi yo‘lga qo‘yilishi, voyaga yetmaganlarning ta’limdan uzilib qolishi va salbiy muhitga tushib qolishining oldini olish choralarini ko‘rish lozim.

5. **Voyaga yetmaganlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish.** Sport, madaniyat, fan, kasb-hunar va boshqa ijtimoiy foydali faoliyatlarga jalb qilish orqali ularning salbiy guruhlar ta’siriga tushib qolishining oldini olish zarur.

6. **Psixologik yordamni kuchaytirish.** Qayta jinoyat sodir etish xavfi yuqori bo‘lgan voyaga yetmaganlar bilan psixologik maslahat va korreksion tadbirlarni muntazam tashkil etish maqsadga muvofiq.

7. **Mahalla subyektlari o‘rtasidagi hamkorlikni tizimlashtirish.** Profilaktika inspektori, mahalla faollari, ota-onalar, ta’lim muassasalari va boshqa mas’ul tashkilotlarning vazifalarini aniq belgilagan holda hamkorlikning amaliy mexanizmlarini takomillashtirish lozim.

8. **Profilaktika inspektorlarining kasbiy tayyorgarligini oshirish.** Voyaga yetmaganlar psixologiyasi, mediatsiya, nizolarni hal etish, individual profilaktika va reabilitatsiya usullari bo‘yicha amaliy treninglarni muntazam tashkil etish maqsadga muvofiq.

9. **Profilaktik tadbirlar samaradorligini baholash mezonlarini takomillashtirish.** Faoliyat samaradorligini faqat aniqlangan yoki sodir etilgan huquqbuzarliklar soni bilan emas, balki qayta huquqbuzarliklarning kamayishi, voyaga yetmaganning ta’limga yoki kasb-hunarga qaytishi va ijtimoiy moslashuvi kabi ko‘rsatkichlar asosida baholash lozim.

10. **Reabilitatsiya va ijtimoiy moslashuvga ustuvor ahamiyat berish.** Jinoyat sodir etgan voyaga yetmaganlarni jamiyatdan ajratish emas, balki ularni ijtimoiy foydali faoliyatga jalb etish, ta’lim va kasb-hunarga yo‘naltirish hamda ijobiy ijtimoiy muhitga qaytarish bo‘yicha kompleks choralarni kuchaytirish zarur.

**Xulosa qilib aytganda,** voyaga yetmaganlar o‘rtasida retsidiv jinoyatchilikning oldini olish samaradorligi profilaktika inspektorining faoliyati qanchalik tizimli, individual va hamkorlikka asoslangan holda tashkil etilganiga bog‘liq. Shu sababli mahallalarda profilaktik faoliyatni jazolash va nazorat qilishga yo‘naltirilgan yondashuvdan ko‘ra, voyaga yetmaganlarning huquqiy, ijtimoiy va psixologik muammolarini bartaraf etishga qaratilgan kompleks profilaktik-reabilitatsion yondashuv asosida tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. – Toshkent: Adolat.
3. O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi. – Toshkent: Adolat.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonuni, 2014-yil 14-may, O‘RQ-371-son.
5. O‘zbekiston Respublikasining “Voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonuni, 2010-yil 29-sentabr, O‘RQ-263-son.
6. O‘zbekiston Respublikasining “Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi Qonuni, 2016-yil 16-sentabr, O‘RQ-407-son.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish tizimini takomillashtirishga oid farmon va qarorlari.
8. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining voyaga yetmaganlar o‘rtasida huquqbuzarliklarning profilaktikasi va ularning ijtimoiy-huquqiy himoyasiga oid qarorlari.
9. Ismoilov I., Ziyodullayev M. **Huquqbuzarliklar profilaktikasi: nazariya va amaliyot.** – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi.
10. Voyaga yetmaganlar huquqlari va jinoyatchilik profilaktikasiga oid ilmiy maqolalar, monografiyalar hamda ilmiy-tadqiqot ishlari.